

HUDEK, Adam. Najpolitickéjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948 – 1968. Bratislava : Historický ústav 2010. 252 s. ISBN: 978-80-970302-3-0.

Pri hodnotení pozoruhodnej práce mladého slovenského historika považujem za neobyčajne výstižne reprodukovat' jeho konštatovanie: „*V slovenskom prípade bola konštrukcia národných dejín, vznikajúca koncom 18. storočia, vždy úzko prepojená s politickým vývojom národa... Pri pohľade na posledných 150 rokov sa v skutočnosti len ťažko dá nájsť obdobie, počas ktorého historici neboli obmedzovaní deformačnými požiadavkami politických elít*“. Z tohto overeného konštatovania automaticky vyplýva, že interpretácia slovenského národného príbehu bola prakticky do začiatku 90. rokov minulého storočia politicko-ideologicky deformovaná. A. Hudek presvedčivo dokazuje, že slovenská profesionálna historiografia po roku 1918, aj keď početne veľmi malá, bola využívaná na politicko-ideologické zámery politických strán a existujúcich režimov. Nebola to len snaha politických subjektov ponúknuť pozitívne videnie ich činnosti, národa, spoločnosti, ale aj poskytnúť argument, legitimizáciu ich moci a víziu budúcej pozitívnej budúcnosti.

Adam Hudek predstavuje vynútenú, nadiktovanú (atď.) tvorbu historikov ako dôležitú súčasť ideologického ovplyvňovania verejnosti s cieľom zámerne a účelovo skresľovať minulosť výrazne po roku 1938. To ukazuje na úsilie rozhodujúcich vládnych elít používať a využívať dejiny národa na zdôvodnenie jej momentálnych politických cieľov. Ide o uplatnenie historického práva národa na samostatný štát, tvrdenie o zákonitosti víťazstva socializmu na celom svete (a pod.), ktoré úlohy historiografia plnila. Práca A. Hudeka je aj o príbehu, ako sa historiografia a historici s týmito problémami vysporiadali, ako ochotne alebo z donútenia ich plnili, ale aj o tom, že hľadali cesty a možnosti uplatniť svoje profesionálne videnie, akým spôsobom ho uprednostňovali pred kariérnym postupom alebo totálnou ideologickou kontamináciou. Zatiaľ čo s ideológiou jednotného etnického československého národa nie je nutné sa podrobnejšie zaoberať už len vzhľadom na jej pomerne krátku životnosť, príbeh ponúkaný zástancami ľudovej strany a „marxistickými“ historikmi ovplyvňoval interpretáciu našich dejín prinajmenšom od roku 1938 až do nedávnej minulosti. Navyše ľudácky prístup naďalej aktívne pôsobí. Zdá sa, že vulgárny marxistický už nie.

Prijatie zákona o autonómii Slovenskej krajiny (22. novembra 1938), t. j. akceptovanie slovenskej štátnosti a následne štátnej samostatnosti 14. marca 1939 museli byť a boli dôvodom, aby interpretácia dejín národa reflektovala, ale aj zdôvodňovala tieto dôležité medzníky slo-

venských dejín. V tomto kontexte je konštatovanie autora, že štát, ktorý vznikol v roku 1939 „*potreboval historickú legitimizáciu, ktorá by potvrdila opodstatnenosť jeho existencie*“, veľmi výstižné. Avšak tendencie na zdôvodnenie samobytnosti národa, slovenskú štátnosť a štátnu samostatnosť sa objavovali v argumentácii politikov a publicistov ľudovej strany a obzvlášť Jozefa Tisa, už skôr. Vznik Slovenského štátu v podaní dvorného historika Františka Hrušovského sa opieral o historické právo, ktorého myšlienka kulminuje v argumentácii J. Tisa: „*14. marca sa tento štát iba obnovil a znova zrodil*“. Z celého hodnotenia tohto procesu uplatnenia hlavne historického, vo viacerých prípadoch aj prirodzeného práva, je veľmi dôležité konštatovanie autora recenzovanej práce: „*Ludácky konštrukt národných dejín sa ukázal oveľa trvácnejší ako samostatný štát, na ktorého legitimizáciu bol vytvorený*“. Predstava, ktorú ponúkajú bývalí exponenti ľudovej strany a ich neskorší prívrženci, spočíva v konzervovaní výlučne pozitívneho videnia histórie HSLS, autonomistického hnutia a Slovenskej republiky zvlášť. Ide prakticky o tradičné postuláty, ktoré aj napriek tomu, že vznikli neskôr po roku 1945 v demokratickom prostredí v emigrácii, zostávali nemenné, tradične kontroverzné a bez ambícií uskutočniť sebareflexiu alebo hoci len akceptovať nové fakty.

V dôsledku tohto vývoja existovali po roku 1945 prakticky dve odlišné, protikladné, protirečivé, ideologicky a politicky nezmieriteľné interpretácie slovenských dejín, resp. dejín Slovákov a Slovenska. Nebolo možné, aby sa autor v práci pokúsil o precíznejšiu myšlienkovú konfrontáciu týchto dvoch prúdov a produkcie oboch smerov, ale mal uvedenú skutočnosť stručne zaznamenať, resp. aj naznačiť, ako sa tieto protichodné názory v spoločnosti prijímali. Navyše, keď po „*nežnej*“ revolúcii sa objavil tretí prúd, výrazne však už charakterizovaný novými demokratickými možnosťami výskumu a spracovania slovenských dejín.

Mgr. A. Hudek, PhD., koncentroval svoj vedecký záujem predovšetkým na rozvoj, hodnotenie výsledkov a vedeckých záverov slovenskej marxistickej historiografie v uzavretom období rokov 1948 – 1968. Poskytol zasvätený rozbor podmienok, v akých slovenskí historici pracovali, ako podliehali politickému tlaku a ako aj v dôsledku tohto tlaku formulovali svoj marxistický národný príbeh. Avšak domnievať sa, že na deformovanom, jednoznačne ideologicky podfarbenom pohľade sa v prvom rade a hádam výlučne podieľali stranícke orgány, nezodpovedá celkom realite. Stranícka byrokracia na to jednoducho intelektuálne nemala, aby dokázala precízne formulovať výsledky, ku ktorým mali dospieť historici a možno povedať spoločenské vedy vôbec. Boli viacerí vedeckí pracovníci, ktorí iniciatívne a nadšene pripravovali podklady pre smernice ako majú vyznieť vedecké výsledky výskumu. Nemožno zabudnúť na atmosféru doby pofebruárového vývoja, keď u značnej časti spoločnosti, a v spoločenských vedách zvlášť, rezonovali dočasne alebo momentálne nadšené predstavy o budovaní krajších zajtrajškov. Následné postupné vytriezvenie dokazuje, že generácia historikov, vstupujúca do procesu vedeckého výskumu v priebehu 50. rokov, aj keď musela akceptovať a prispôsobovať

sa politickému tlaku alebo zanechať remeslo, nachádzala v sebe odvahu a mala ambície postupne ponúknuť nové alebo korigovať predchádzajúce videnie národného príbehu. Dokazuje to aj zasvätený záver autora: „*Hodnotenie viacerých udalostí slovenských, resp. československých dejín je zásadne odlišné v roku 1955 a v roku 1965*“.

Rešpektovanie a akceptovanie politického tlaku sa snúbilo s trvalým ideologickým presvedčením o správnosti novej cesty, s karierizmom, ale aj snahou uplatniť sa v profesionálnej práci. Preteky o to, kto je lepší marxista, tvorili súčasť spoločenského správania bez ohľadu na to, aké boli motívy aktérov. Pri rešpektovaní všetkých oprávnených výhrad k činnosti historikov a výsledkom ich práce v 50. a 60. rokoch minulého storočia je nutné registrovať aj snahu vnášať do výskumu a prezentovaných výsledkov nové pohľady, ktoré nie vždy korešpondovali s politickými predstavami diktovanými straníckymi špičkami. Tento trend možno výrazne pozorovať v priebehu 60. rokov.

Prístup, aký zvolil A. Hudek k posudzovaniu, ale aj odsúdeniu negatívnych tendencií, je podložený objektívnym nadhľadom s jasným cieľom: zbytočne nediskriminovať, nezaujať jednoznačne negatívne stanovisko, ale objasniť čo a prečo sa tak dialo v historickej tvorbe, s následným odmietnutím rôznych ideologických klišé. Výstižné je v tomto smere konštatovanie, že časť historikov trvalo a dá sa povedať, že niekedy z presvedčenia, akceptovala stranícke dogmy a snažila sa ich uplatniť vo vedeckej a organizačnej práci.

Pri kritickom posúdení výsledkov slovenskej historiografie v 50. a 60. rokoch dochádza A. Hudek k realistickému konštatovaniu, že v tomto období „*nastala plná profesionalizácia a inštitucionalizácia historickej vedy*“ na Slovensku. Slovenská historiografia začala prejavovať vyššie ambície. Prebiehal proces postupného rozširovania jej vedeckého záberu a inštitucionalizovania vedeckého výskumu všeobecných dejín a vojenských dejín Slovenska. Hybridný Československo-sovietsky inštitút z 50. rokov sa stal základom viacerých špecializovaných ústavov, medzi ktorými zastupoval historickú vedu Ústav dejín európskych socialistických krajín SAV. V 50. rokoch sa za oblasť všeobecných dejín považoval výskum bilaterálnych vzťahov Slovenska, Slovákov, resp. Československa k susedným „socialistickým“ štátom a národom „budujúcim socializmus“ s osobitným dôrazom na Rusko a Sovietsky zväz. Výsledky tohto výskumu do určitej miery prispeli k objasneniu – samozrejme len „pokrokových“ – vzťahov Slovákov k niektorým národom a štátom strednej, juhovýchodnej a hlavne východnej Európy. S vedomím určitého nadnesenia možno konštatovať, že sa rodila myšlienka štúdia dejín Slovenska a Slovákov v širších stredoeurópskych súvislostiach.

Výskum všeobecných dejín sa začal silnejšie presadzovať v priebehu 60. rokov pri výskume dejín Poľska, Maďarska, krajín strednej a juhovýchodnej Európy a samozrejme Sovietskeho zväzu. Nešlo len o dejiny socialistických krajín ale koncom 60. rokov aj dejiny Rakúska a starších období. Neskôr, v 70. rokoch, sa dostavili prekvapujúce výsledky; štúdie sloven-

ských historikov publikovali nielen v „socialistickom bloku“, ale monografie aj v západnej Európe. V rámci tohto trendu vznikli prvý a doteraz poslednýkrát dejiny Maďarska z pera slovenských a českých historikov, ktoré však po roku 1968 nemohli uzrieť svetlo sveta v dôsledku politických „deliktov“ autorov (E. Rečková, L. Deák, D. Čierna-Lantayová, J. Valenta, A. Gajanová) Do tohto celkového rámca zapadla dovedy (aj potom) najvýznamnejšia medzinárodná konferencia na Slovensku, usporiadaná Historickým ústavom SAV, o Rakúsko-uhorskom vyrovnaní.

Z hľadiska inštitucionalizovania slovenskej historickej vedy sa podarilo v pomerne krátkom období utvoriť základy, aby sa mohla prezentovať ako vedná disciplína, snažiaca sa objasniť všetky stránky politicko-spoločenského života, ako tomu bolo v susedných historiografiách. Iná je otázka úrovne vedeckých výsledkov, ktorá súvisela nielen s ideologicko-politickým tlakom, politickým prostredím, ale so skúsenosťami nastupujúcej, prevažne mladej generácie.

A. Hudek mal v procese dešifrovania politického tlaku stranických orgánov na tvorbu historikov pristupovať k tomuto problému predsa len trochu diferencovanejšie. Je nespochybniteľné, že politický tlak doliehal na celú historiografiu, ale bol rozdiel medzi uplatnením tzv. marxistických dogiem na obdobie stredovekých, najnovších a všeobecných dejín. Pri skúmaní starších slovenských dejín sa musela samozrejme zamlčať alebo zatlačiť do úzadia úloha cirkevi, šľachty, preferovať triedne boje atď., ale ideologický tlak nebol tak drastický, „precízny“, ako pri skúmaní najnovších dejín. Keby KSCĽ postupovala v medzivojnovom období tak, ako bola vo viacerých prácach prezentovaná, bola by bezo sporu najsilnejšou politickou stranou na Slovensku. Omnoho menší ideologický tlak bol v oblasti rodiačich sa všeobecných dejín, pretože tieto problémy interesovali pomerne užší okruh historikov a záujem o vývoj v susedných krajinách a o medzinárodné vzťahy nebol tak veľký, ako o slovenské dejiny.

Publikácia A. Hudeka ponúka možnosť uskutočniť reflexívny pohľad historickej obce na vlastnú tvorbu, činnosť, neúspechy, straty alebo v organizačnej stránke na pozitívne výsledky. Je objektívnou skutočnosťou, že slovenskí historici sa dosť vyhýbali a vyhýbajú nastaviť reflexívne zrkadlo svojej činnosti. Autor k tomuto postupu dáva silný podnet. Ukazuje na spôsob, akým sa dotknúť toho, čo sme a ako sme robili, a to bez toho, aby diskriminoval, znevažoval, nadával, obviňoval alebo jednoznačne preferoval niektoré národné, štátne, socialistické (atď.) záujmy. Môže si to dovoliť aj preto, že svoju prácu napísal na základe všestranného štúdia nielen produkcie historikov, ale aj archívnych materiálov stranického vedenia KSCĽ. A práve to je ten dôležitý moment, ktorý dovoľuje čitateľovi hľadať mieru prispôsobivosti historikov politickým tlakom a ich ochotu či schopnosť angažovať sa na strane politiky alebo vedy.

Valerián Bystrický